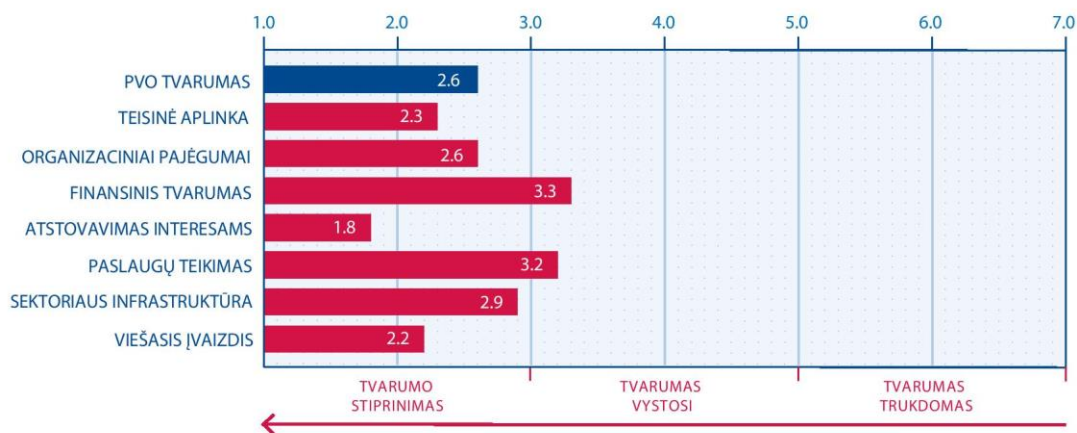

BENDRAS PVO TVARUMAS: 2.6

2018 metais Lietuva šventė valstybės atkūrimo šimtmetį. Šalis pasitiko jubiliejų su jauduliu ir patriotiškai vieninga – visuomenės apklausa rodo, kad daugiau nei 83 proc. gyventojų didžiuojasi Lietuvos pasiekimais. Kaip rodo Žmogaus studijų centro atliktas emocinio klimato tyrimas, 70 proc. respondentų laikė save laimingais, o tai aukščiausias rodiklis nuo 2010 metų. Maždaug 64 proc. Lietuvos gyventojų teigė, kad jų indėlis visuomenėje yra vertinamas, o trečdalis respondentų tikėjo galintys turėti įtakos visuomenės gyvenimui.

Pagerėjus organizaciniams pajėgumams, viešajam įvaizdžiui, geriau atstovaujant interesams ir kokybiškiau teikiant paslaugas, PVO tvarumas 2018 metais paaugo. Nors dėl platesnio visuomenės palaikymo bei įsitraukimo į įvairias PVO veiklas ir padidėjo organizaciniai pajėgumai, tačiau PVO galimybės samdyti darbuotojus liko menkos, ir dauguma organizacijų teiškė galėjo samdyti personalą tik finansuojamų projektų trukmei. NVO tarybų ir Nacionalinės NVO koalicijos veikla sustiprino atstovavimą sektoriaus interesams. Vyriausybė toliau rodė pasiryžimą perduoti PVO nemažą dalį viešųjų paslaugų ir didino PVO galimybes plėtoti paslaugų pardavimą. Viešosios nuomonės tyrimai atskleidė, kad pasitikėjimas trečiuoju sektoriumi svariai išaugo. Nors šalies ekonomika ir stabiliai augo, sektoriaus finansinis tvarumas yra menkas.

Lietuvos statistikos departamento 2017 m. liepos mėn. duomenimis, šalyje veikė 1 623 labdaros ir paramos fondai, 18 946 asociacijos ir 10 548 viešosios įstaigos. Iš maždaug 19 440 paramos gavėjo statusą turinčių organizacijų 3-4 tūkst. buvo valstybės ir savivaldybių įstaigos, tarp jų mokyklos, ligoninės ir muziejai. Kaip rodo gyventojų pajamų mokesčio 2 proc. skyrimo statistika, 2018 metais aktyviai veikė maždaug pusė registruotų organizacijų.

TEISINĖ APLINKA: 2.3

Teisinė PVO sektoriaus aplinka 2018 metais mažai keitėsi. Lietuvos PVO veikė pagal Asociacijų, Labdaros ir paramos fondų ir Viešųjų įstaigų įstatymus, kurie iš esmės užtikrina laisvą PVO veikimą.

PVO registruojamos Registru centre. Registracijos procesas yra greitas ir nesudėtingas, jį gali atlikti vienas žmogus elektroniniu būdu. Užsienio šalių piliečiams, norintiems registruoti organizaciją Lietuvoje, yra kiek sudėtingiau – reikalaujama papildomų dokumentų, tarp jų ir notaro patvirtinto įgaliojimo asmeniui, kuris privalo būti šalyje registracijos metu.

Ivykus bet kokiems PVO valdymo struktūrų pasikeitimams, pavyzdžiui, pasikeitus valdybos nariui, privalo apie tai pranešti Registrų centrui ir perregistruoti steigimo dokumentus. Kiekvieną naują įrašą Registrų centras apmokestina maždaug 3 eurai, o dokumentų perregistravimą – 27 eurai. PVO šiuos mokesčius laiko finansine našta.

Reikalavimai PVO atskaitomybei palaipsniui griežtėja. 2018 metais priimti Mokesčių administravimo įstatymo pakeitimai įpareigoja visas PVO teikti papildomą informaciją apie finansavimo šaltinius, personalą, savanorius, pinigų apyvartą ir aptarnaujantį buhalterį arba buhalterinės apskaitos įmonę. Įstatymas numato griežtesnes bausmes už įpareigojimų nevykdymą, tarp jų ir baudas bei paramos gavėjo statuso atėmimą. Tuoj pat

po įstatymo pataisų įsigaliojimo PVO, ypač mažosioms, gali būti sunku vykdyti naujus reikalavimus. Valdžia skiria daugiau dėmesio PVO informavimui ir įspėja apie artėjančius ataskaitų teikimo terminus bei galimas pasekmes nepateikus reikalaujamų dokumentų. Kita vertus, naujos 2018 metais priimtos finansų apskaitos taisyklės įtvirtino paprastesnę metinės ataskaitos formą labai mažoms PVO, kurios neturi apmokamų darbuotojų ir kurių dvejų metų apyvarta nesiekia 30 tūkst. eurų.

Pagrindiniai sektorių reguliuojantys įstatymai užtikrina PVO teisę į savivaldą ir leidžia siekti misijos tikslų valstybei nepagrįstai nesikišant. Tačiau vis dar nepašalinti keli pertekliniai suvaržymai, pavyzdžiui, draudimas labdaros ir paramos fondams užsiimti politine reklama. Politinės reklamos terminas apibrėžiamas pernelyg plačiai, todėl bijomasi, kad jis gali būti taikomas, tarkime, aplinkosaugos organizacijai raginant referendumė balsuoti prieš branduolinę jėgainės statybą arba emigrantų organizacijai reiškiant nuomonę dėl dvigubos pilietybės. Be to, PVO elektroniniu būdu siunčiamus pranešimus, pvz., kvietimus dalyvauti akcijose, Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija vis dar laiko nepageidaujama tiesiogine rinkodara. Todėl, prieš siųsdamos informaciją elektroniniu paštu, PVO privalo gauti išankstinį gavėjų sutikimą.

Fiziniai asmenys gali skirti PVO 2 proc. pajamų mokesčio, tačiau jie negauna jokių mokesčių lengvatų, aukodami PVO. Verslo organizacijos gali sumažinti pelno mokestį valstybei dviguba suteiktos paramos suma.

PVO nedraudžiama uždirbti parduodant produktus ir paslaugas, bet tokių organizacijų mokestinė situacija pablogės, kai atleidimas nuo pelno mokesčio palaipsniui nustos galioti, pradedant 2019 metais. 2020 metais PVO ir verslo organizacijų pelno mokesčiai susilygins – mažos PVO mokės 5 proc., o didžiosios – 15 proc. visų pardavimų pelno mokestį. Be to, laikotarpis, per kurį PVO privalės panaudoti sukauptą pelną visuomeninei veiklai, sutrumpės nuo penkerių iki dvejų metų. Dėl trumpesnio lėšų kaupimo laikotarpio sumažės PVO gebėjimai planuoti ilgesniam laikui ir galimybės investuoti į infrastruktūrą.

Kadangi nesutariama dėl socialinio verslo savokos, Socialinio verslo įstatymo rengimas nepajudėjo iš vietos. Kaip reikalauja ES direktyva, smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo šaltiniai turėtų būti prieinami PVO. Tačiau Lietuvoje Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas nenumato investicinių ir verslo garantijų PVO ir socialiniam verslui, registruotam kaip viešoji įstaiga.

2017 metais Vyriausybė patvirtino teises priemones, įpareigojančias PVO viešai skelbti visus rėmėjus ir jų suteiktos paramos sumas, neatsižvelgiant į paramos dydį, rėmėjų privatumą ir organizacijų pajėgumus teikti viešą informaciją. 2018 metais šis reikalavimas buvo kiek sušvelnintas – leista PVO neįvardyti rėmėjų, parėmusių labai mažomis sumomis, pavyzdžiui, 3–5 eurai. Tačiau visos PVO, net tos, kurios neturi elektroninių svetainių, privalo viešai skelbti rėmėjų sąrašą metinėse ataskaitose internete. Šis reikalavimas apsunkina PVO priėjimą prie privačių fondų, nes kai kurie rėmėjai, ypač aukojantys jautriems tikslams, nenori būti paviešinti.

Dauguma PVO neišgali mokėti už teises paslaugas. Be to, PVO pasigenda teisininkų, išmanančių jų veiklą, ypač kai tenka ginti interesus teisme. PVO, spręsdamos teises problemas, stengiasi apsieiti be profesionalų pagalbos ir dėl to dažnai apsunkina savo padėtį.

ORGANIZACINIAI PAJĖGUMAI: 2.6

2018 metais PVO organizaciniai pajėgumai kiek padidėjo dėl plataus visuomenės įtraukimo į įvairias pilietines iniciatyvas. Pasitelkusios socialinę žiniasklaidą, organizacijos sėkmingai pasiekė tikslines auditorijas ir mobilizavo daug rėmėjų, kurie padėjo siekti įvairiausių tikslų. Pavydžiui, 2017 metais prasidėjęs vaiko teisių judėjimas, kurio tikslas apsaugti vaikus nuo fizinių bausmių ir kitų smurto formų, 2018 metais įgijo pagreitį ir tapo masiniu. Be šio judėjimo, startavo naujos iniciatyvos, pavyzdžiui, pilietinis aplinkosauginis judėjimas „Gyvas miškas“, pritraukęs tūkstančius pavienių žmonių ir bendruomenių. PVO aktyviai dalyvavo viešuose debatuose, pvz., informacinio karo su Rusija, planų statyti naują kogeneracinę elektrinę Lietuvoje temomis, taip pat švietimo darbuotojų streike ir kultūros darbuotojų protesto akcijose. Šiuose debatuose PVO atstovavo įvairioms visuomenės grupėms ir jų nuomone dažnai rėmėsi abi diskutavusios pusės.

Dauguma PVO turi aiškią teminę sritį ir vykdo į ją nukreiptą veiklą. Organizacijoms, kurios neturi tokio „stuburo“, sunku išlikti. PVO strateginis planavimas ne visuomet yra efektyvus todėl, kad nėra užtikrintas finansavimas, stokojama inovatyvumo valdant organizacijas ir teikiant paslaugas.

Visos PVO privalo turėti valdymo ir vykdomąjį organus. Mažose viešosiose įstaigose vienintelis dalininkas dažnai yra ir vienasmenis valdymo organas, organizacijos vadovas. Pagal Viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatymo reikalavimus PVO vadovai privalo deklaruoti galimus interesų konfliktus. PVO teisės specialistai ginčija, kad PVO vadovai nėra valstybės tarnautojai, todėl šis reikalavimas nepagrįstas ir yra dar vienas valdžios pasikėsinimas į PVO veiklos laisvę.

2018 metais toliau didėjo atotrūkis tarp didžiųjų, profesionaliai valdomų PVO ir likusios PVO bendruomenės. Didžiosios PVO ir skėtinės organizacijos pasinaudojo 2017 m. gautu organizacijoms stiprinti skirtu finansavimu – pagerino valdymą, padidino skaidrumą ir atskaitomybę, o dauguma mažųjų PVO ir toliau neturėjo aiškių vidinio valdymo struktūrų, valdymo politikos ir procedūrų aprašų. Mažosios PVO regionuose vargo stengdamosios įvykdyti sudėtingus ES projektų finansavimo taisyklių reikalavimus ir ieškodamos motyvuotų darbuotojų, norinčių prisimti atsakomybę už organizacijos valdymą.

Statistikos duomenimis, 2017 m. viešosiose įstaigose, tarp kurių yra ir pelno nesiekiančios viešojo sektoriaus organizacijos, dirbo 111,3 tūkst. žmonių, asociacijos samdė 6,4 tūkst. darbuotojų, o labdaros ir paramos fondai buvo įdarbinę 800 asmenų. Tai sudaro maždaug pusę valstybės tarnautojų ir šalies biudžetinių įstaigų darbuotojų (270 tūkst.). Jų skaičius atskirose nepelno organizacijose labai svyruoja, kadangi personalas dažnai yra samdomas finansuojamiems projektams įgyvendinti ir atleidžiamas jiems pasibaigus. Nepajėgdamos ilgesnį laiką išlaikyti profesionalių samdomų darbuotojų, PVO nutraukia paslaugų teikimą arba teikia prastesnės kokybės paslaugas. Net gavusios finansavimą, PVO, ypač veikiančios regionuose, sunkiai randa kvalifikuotų darbuotojų, pasirengusių prisiimti administracinę atsakomybę. Todėl kai kurios PVO perduoda projektų administravimą komercinių paslaugų teikėjams. Toks sprendimas leidžia PVO išskirtinai užsiimti tiesiogine veikla, tačiau silpnina organizacinius pajėgumus ir finansinį tvarumą. Dėl 2017 m. priimtų Darbo kodekso pataisų padidėjo ne visą darbo laiką dirbančio personalo išlaikymo kaštai, todėl vietoj ne visą darbo dieną dirbančių darbuotojų PVO vis dažniau renkasi laisvai samdomus.

Įstatymai įpareigoja PVO turėti finansų apskaitos ir personalo politikos aprašus. Dauguma organizacijų nežino šio reikalavimo, o tos, kurios žino, dažniausiai nukopijuoja standartinius internete randamus dokumentus. Dauguma organizacijų yra labai mažos, todėl personalo politika joms nėra svarbi. Tačiau didesnės PVO, pvz., Maisto bankas, siekia būti efektyvios ir investuoja į patikimos valdymo politikos kūrimą.

Pagrindinius už Lietuvos didžiųjų miestų veikiančių PVO žmogiškuosius išteklius sudaro savanoriai – pensininkai ir moksleiviai. Savanoriškas indėlis tapo būtina sąlyga valstybės finansavimui gauti. Gyvūnų gerovės organizacijos ir tokios organizacijos, kaip Maisto bankas, sėkmingiausiai pritraukia savanorius. Lietuvoje nėra savanoriavimo statistikos, o „Charities Aid“ fondo 2018 m. Pasaulio filantropijos indekso („World Giving Index“) duomenimis, 18 proc. Lietuvos gyventojų teigė savanoriavę 2017 m., o 2016-aisiais savanoriavo tik 10 proc.

Informacija ir komunikacinės technologijos yra lengvai prieinamos PVO. Visoje šalyje yra geras interneto ryšys. PVO biuro technika yra dažniausiai pasenusi, o rėmėjai retai sutinka investuoti į jos atnaujinimą. Darbu organizacijų darbuotojai dažnai naudoja asmeninius kompiuterius ir kitas priemones. Domėjimasis technologijomis, dažnai būdingas jaunesniam amžiui, o ne jų prieinamumas, yra pagrindinis veiksnys, lemiantis efektyvų informacinių komunikacijos technologijų naudojimą sektoriuje.

FINANSINIS TVARUMAS: 3.3

PVO finansinis tvarumas 2018 metais beveik nekito. Dauguma PVO turėjo vieną pagrindinį finansavimo šaltinį – kurią nors valdžios įstaigą. Išskyrus Jaunimo departamento programą jaunimo skėtinėms organizacijoms, finansavimas nebuvo teikiamas ilgesniam nei vienu metų laikotarpiui.

2018 metais pradėtos dalinti Europos socialinio fondo (ESF) lėšos, kurių 2014-2020 m. laikotarpiui skirta 1,1 mlrd. Eurų. Šį fondą administruojanti Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pakvietė PVO teikti paraiškas darbui su pagyvenusiais žmonėmis ir neįgaliaisiais, veiklai šeimos gerovės srityje ir skėtinių organizacijų veiklai. Kadangi ESF finansavimas buvo skirtas tik kelioms sritims, juo galėjo pasinaudoti nedidelis PVO skaičius.

Dauguma rėmėjų kėlė griežtus reikalavimus finansavimui ir nustatė griežtas projektų įgyvendinimo taisykles. Pavyzdžiui, daugelis programų, tarp jų ir Vidaus reikalų ministerijos administruojama miestų VVG (Vietos veiklos grupės, kurias sudaro vietos valdžios, verslo ir PVO atstovai) programa, kėlė įprastais tapusius, bet PVO sunkiai įveikiamus reikalavimus, kaip 20 proc. kofinansavimas, nuosavų lėšų investavimas į projekto veiklas ir projekto rezultatų palaikymas dar keletą metų jam pasibaigus.

Valstybė dažniausiai skiria finansavimą pagal socialinių išmokų biudžeto eilutę ir jis nėra reguliarus, nes priklauso nuo tokių veiksmų, kaip darbo užmokesčio, su kuriuo susietos socialinės išmokos, augimas šalyje, mokesčių surinkimas ir sutaupytas biudžetas. Be to, valstybės finansavimo galimybės siaurėja. Didžioji jo dalis skiriama biudžetinėms organizacijoms tiesiogiai, aplenkiant PVO. Vyriausybės politika vis labiau krypta socialinių paslaugų finansavimo, o ne tiesioginės materialinės pagalbos teikimo socialiai remtiniams žmonėms link. Pavyzdžiui, Europos pagalbos labiausiai skurstantiems žmonėms fondas (EPLSAF), pradėjęs veikti 2013 m. ir veikiantis iki 2020, keičia paramos kryptį nuo materialinės paramos į socialinės integracijos priemones. Taip paliekama mažiau erdvės tradicinėms labdaros organizacijoms.

Verslo parama sektoriui šiek tiek išaugo 2018 metais. Pagrindiniai šios paramos gavėjai ir toliau liko Vaikų dienos centrai. Tik keletas organizacijų Lietuvoje, pvz., Laisvos rinkos institutas ir keletas verslo asociacijų, yra finansuojamos išimtinai verslo lėšomis.

Mažėjant valstybės finansavimo galimybėms, jautriose srityse, tokiose, kaip vaiko apsauga, savižudybių prevencija, negalia, gyvūnų gerovė, veikiančios PVO surenka daugiau 2 proc. pelno mokesčio lėšų, gauna daugiau privačių asmenų ir verslo paramos, joms talkina daugiau savanorių. Pavyzdžiui, Maltos ordinui skirta fizinių asmenų parama išaugo nuo 32 proc. 2016 metais iki 42 proc. 2017 metais, o verslo finansavimas Maisto bankui – nuo 14 proc. 2016 metais iki 40 proc. 2017 metais. 2018 metų Pasaulio filantropijos indekso duomenimis, respondentų, aukojusių labdarai skaičius išaugo nuo 10 proc. 2016 metais iki 19 proc. 2017 metais.

Didžiosios labdaros organizacijos pasiekė naujų rekordų tradicinių lėšų telkimo kampanijų metu. Maisto banko kasmetinis labdaros koncertas surinko 146 tūkst. eurų 2017 metais ir 161 tūkst. eurų 2018 metais, Maltos ordino sriubos akcija 2017 m. surinko 220 tūkst. eurų, o 2018 m. – 260 tūkst. eurų. Šioje akcijoje visuomenė dalyvavo masiškai – paaukojo 200 tūkst. žmonių, t. y. maždaug 7 proc. visų Lietuvos gyventojų. Palyginti su praėjusiais metais, mažiau lėšų sutelkta per platformą „Aukok.lt“ – 313 tūkst. eurų 2018 m. ir 378 tūkst. eurų 2017 m. Galbūt dėl to, kad ši platforma nebebuvo aktyviai viešinama.

Kasmet surenkama daugiau fizinių asmenų skiriamo pajamų mokesčio lėšų: 2016 metais gyventojai skyrė 16,8 mln. eurų, 2017 m. – 17 mln. eurų, o 2018 m. – 17,4 mln. eurų. 2018 metais teise paremti PVO skiriant 2 proc. pajamų mokesčio pasinaudojo 531 tūkst. žmonių – maždaug 40 proc. visų Lietuvos dirbančiųjų.

2018 metais Lietuvos PVO beveik negavo finansavimo iš užsienio šalių. Iš naujo atidarytas Atviros Lietuvos fondas vykdė kelias programas, tačiau neteikė finansinės paramos PVO. Vienintelio Lietuvos PVO stiprinimui skirto užsienio fondo – EEE ir Norvegijos finansinių mechanizmų 2014-2021 m. programos „Aktyvių piliečių fondo“ naujas finansavimo ciklas prasidės 2019 m. lapkritį.

Nepaisant ribotų PVO gebėjimų parduoti paslaugas ir įstrigusio Socialinio verslo įstatymo, 2018 metais startavo įvairios socialinio verslo iniciatyvos. Pavyzdžiui, Maisto bankas atidarė maisto perdirbimo virtuvę, o vietos bendruomenės pardavinėjo daugiau ir įvairesnių produktų bei paslaugų.

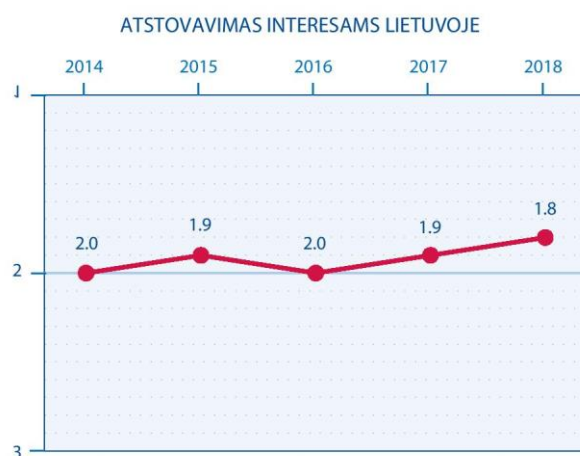
Vyriausybė ir toliau deklaruoja pasiryžimą perduoti viešųjų paslaugų teikimą PVO, tačiau perdavimo procesas vyksta lėtai. Čia aktyviau veikia Kauno miesto savivaldybė, o kitos savivaldybės stebi ir neskuba, pasiūlydamos vieną kitą galimybę PVO teikti socialines paslaugas keliose srityse. Pavyzdžiui, paslaugos neįgaliesiems, vaikų priežiūra, gyvūnų globa.

Tik nedaugelis PVO išgali samdyti finansų vadybininkus, lėšų telkimo ir rinkodaros specialistus. Daugumos mažųjų PVO finansų valdymo sistemos nėra tinkamai tvarkomos, tačiau vis daugiau organizacijų samdo finansų apskaitos įmones buhalterijai tvarkyti bei teikti ataskaitas valstybei. Nepriklausomas auditas tebėra pernelyg brangus daugumai organizacijų ir tik didžiausios Lietuvos PVO auditą atlieka kasmet. Kai kurios PVO investuoja į programų auditą, kad įgytų konkurencinį pranašumą siekiant finansavimo.

ATSTOVAVIMAS INTERESAMS: 1.8

2018 metais kiek pagerėjo PVO advokacija. Organizacijos aktyviai atstovavo interesams ir naudojo įvairias priemones, padedančias pasiekti įstatymų leidėjus ir politikos formuotojus tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmeniu. Pavyzdžiui, Nacionalinė NVO koalicija inicijavo susitikimus su Pilietinės visuomenės plėtros grupe Seime ir jų metu vykdė PVO naudingų reformų advokaciją. Neįgaliųjų forumas užsitikrino grupės Seimo narių paramą siekiant socialinių įmonių reguliavimo reformos, o po kelių metų lobistinės veiklos Nacionalinė NVO koalicija pasiekė, kad pagrindinė opozicinė partija palaikytų Nacionalinį NVO fondą. Nors PVO advokacijos pastangos 2018 metais ir nesibaigė teisine reforma, tačiau jau tai, kad tokios diskusijos vyksta, yra didelis pasiekimas.

2018-aisiais labai pagerėjo PVO dalyvavimas sprendimų priėmimo procese. NVO tarybos veikia prie šalies Vyriausybės ir kiekvienoje iš šešiasdešimties savivaldybių. Nacionalinėje NVO taryboje, kuri įkurta 2014 m., buvo nesutarimų tarp dvidešimties naujos kadencijos narių. Nepaisydama vidaus nesutarimų, ši taryba veikė itin aktyviai – ėmėsi kelių teisinių projektų, dalyvavo Seimo posėdžiuose, dirbo prie keletu skaidrumo, viešumo ir atskaitomybės iniciatyvų. NVO tarybos savivaldybėse po truputį įgavo pasitikėjimo ir gebėjimų atstovauti trečiojo sektoriaus interesams. Vis dėlto vietose labai trūko žmonių, turinčių platesnę PVO atstovavimo interesams viziją.

Sustiprėjo skėtinių organizacijų stebėsenos vaidmuo ir jų dalyvavimas įvairiose valdžios suformuotose tarybose ir darbo grupėse. Pavyzdžiui, 2018 m. PVO sėkmingai išnaudojo Atviros vyriausybės partnerystės programos teikiamas galimybes su valdžia ir visuomene aptarti įvairias aktualias temas, tokias, kaip viešieji pirkimai.

Nepaisant šių teigiamų poslinkių, palankios teisinės bazės ir įvairių priemonių, sukurtų valdžios ir NVO bendradarbiavimui, valstybės tarnautojai dažnai nepaiso PVO nuomonės ir todėl kyla gyventojų ir valdžios konfliktų. PVO į tai atsako demonstracijomis ir streikais. 2018 metais keletas medicinos ir švietimo darbuotojų asociacijų ir profsąjungų surengė jungtinius streikus, protestuodamos prieš mažą darbo užmokestį ir žlugdančias reformas. Dažnai, ignoravusi PVO nuomonę, valdžia vėliau pamato, kad reikia keisti programas ir įstatymus. Advokacijai trukdo ir ribotos PVO galimybės bendradarbiauti su valdžia. Pavyzdžiui, siūlomų reformų projektus dažnai pasirašo neformalios darbo grupės, kadangi PVO neturi darbuotojų, galinčių joms oficialiai atstovauti bendraujant su įstatymų leidėjais.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje, atsakingoje už pilietinės visuomenės plėtrą, vyksta reforma. PVO yra išreiškusios susirūpinimą, kad ši reforma yra neapgalvota ir kad ji sugriaus nusistovėjusią bendradarbiavimo sistemą, kuri palyginti gerai veikia kai kuriose, pavyzdžiui, vaiko gerovės, srityse.

PVO advokacija 2018 metais vyko daugelyje visuomenės gyvenimo sričių. PVO inicijavo ir rėmė daug kampanijų, tokių, kaip eitynės už žmonių su negalia teises, pilietinė akcija siekiant atstatyti Seimo narį, kaltinamą seksualiniu priekabiavimu, sveikatos darbuotojų ir pacientų protestai, aplinkosauginės akcijos prieš miško kirtimą. PVO organizavo keletą masinių vaiko teisių apsaugos demonstracijų ir kampanijų. Daugiau nei šimtas PVO pasirašė atvirą kreipimąsi į Seimą, prieštaraudamas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimams, kurie įteisintų lengvas fizines tėvų bausmes vaikams.

2018 metais PVO aktyviai vykdė žmogaus ir pilietinių teisių advokaciją. Minint Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos septyniasdešimtmetį, buvo surengtas Nacionalinis žmogaus teisių forumas. Asociacija „Lyderė“ inicijavo „Žalios šviesos“ akciją, kurios metu vienos pagrindinių Vilniaus gatvių šviesoforuose, užsidegus žaliai šviesai, išryškėdavo moters siluetas. Šia iniciatyva buvo minimas moterų balsavimo teisės Lietuvoje šimtmetis. Lygių galimybių plėtros centro socialinės žiniasklaidos kampanija „#išdrįsau“ buvo skirta smurtą patyrusioms moterims, o Žmogaus teisių stebėjimo institutas subūrė keturiolika organizacijų, kurios kreipėsi į Seimą ir Sveikatos apsaugos bei Teisingumo ministerijas dėl sveikatos apsaugos paslaugų prieinamumo translyčiams asmenims. PVO, dirbančios su negalia turinčiais žmonėmis, laimėjo bylą Aukščiausiajame teisme – Vyriausybė įpareigota užtikrinti prieigas neįgaliejių vežimėliams balsavimo punktuose. Vaikų PVO turėjo įtakos 2018 m. priimtiems vaiko teisių įstatymų pakeitimams, o Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas, siekdamas padėti į greitųjų kreditų spąstus papulusiems gyventojams, inicijavo antstolių sistemos reformą.

2018 metais PVO sėkmingai pasipriešino bandymams keisti Lobizmo įstatymą ir užsitikrino, kad teisinė sistema pilietines organizacijas traktuotų kaip visuomenės gerovės siekiančias organizacijas, o ne apmokamus lobistus. Siekdami turėti įtakos įstatymams, lobistai privalo oficialiai registruotis, jiems keliami įvairūs papildomi reikalavimai.

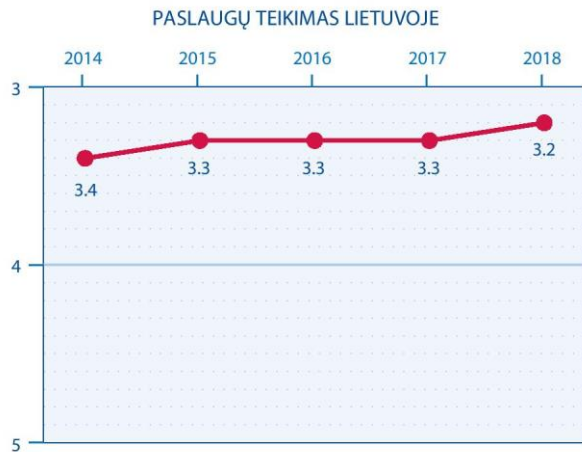
PVO ne visuomet sutarė dėl įvairių socialinių problemų sprendimo. Pavyzdžiui, vaiko apsaugos ir šeimos gerovės reformos sukėlė karštas diskusijas ir nesutarimą tarp PVO. Pasitaikė organizacijų, skleidžiančių antidemokratinę propagandą, pasisakančių prieš imigrantų, kitų rasių žmonių ir nacionalinių mažumų integraciją. Be to, kilo abejonių dėl kai kurių organizacijų nepriklausomumo. Pavyzdžiui, buvo suabejota Laisvos visuomenės instituto nuomonės autentiškumu, kadangi šis institutas uoliai palaiko valdančiąją politinę jėgą.

Vietos organizacijos vis dar nelinkusios dalyvauti siekiant nacionalinės PVO teisės reformos. NVO informacijos ir paramos centras (NIPC) stengiasi paskatinti vietos NVO tarybas, kad jos dalyvautų nacionalinėje teisėkūroje.

PASLAUGŲ TEIKIMAS: 3.2

Prasiplėtus paslaugų spektrui ir rengiantis perimti viešąsias paslaugas, 2018 metais PVO paslaugų teikimas kiek pagerėjo.

Vis dar PVO teikia daugiausia socialinių paslaugų. Pavyzdžiui, jos tebėra vaiko dienos priežiūros paslaugų teikimo lyderės. Gaudamos nedidelį, bet stabilų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos finansavimą, PVO išlaiko 263 vaiku

dienos centrus ir vis sėkmingiau telkia papildomą paramą kokybiškų ir vietos bendruomenių vertinamų paslaugų teikimui.

Jos vis dažniau išbando naujas paslaugų teikimo formas, tarp jų ir socialinius verslus. Pavyzdžiui, maždaug šimto gyventojų kaime Klaipėdos rajone sėkmingai veikia „Brožių virtuvė“. Pasamdžiusi socialiniame būste gyvenančias moteris ir taip sumažinusi riziką šeimų skaičių, ši maitinimo įstaiga pakeitė vietos bendruomenės gyvenimą. Vyriausybės agentūros „Versli Lietuva“ duomenimis, 2018 m. viduryje Lietuvoje veikė 65 socialiniai verslai. Šis skaičius greičiausiai nėra tikslus, nes daug organizacijų, tokių, kaip „Brožių virtuvė“, neviešina savo veiklos ir galbūt nelaiko savęs socialiniu verslu.

Vyriausybė suvokia poreikį reformuoti ir perduoti viešąsias paslaugas. Vis dėlto PVO teikia tik labai nedidelę valstybės finansuojamų paslaugų dalį. NIPC duomenimis, 2017 metais NVO teikė tik 5,19 proc. visų savivaldybių finansuojamų viešųjų paslaugų. NIPC analizė rodo, kad PVO galėtų teikti visas paslaugas sporto srityje, iki 30 proc. švietimo ir 70 proc. kultūros ir socialinių paslaugų srityse. Remdamasis šiais skaičiais, NIPC mano, kad Vyriausybės iki 2020 m. planuojama perleisti viešųjų paslaugų dalis – 15 proc. – yra per maža, ir rekomenduoja, kad nauji tesės aktai numatytų mažiausiai 50 proc. viešųjų paslaugų perdavimą PVO, vietos bendruomenėms ir privatiems verslams iki 2030 metų. Vyriausybė 2018 m. šios rekomendacijos nekomentavo.

Viešųjų paslaugų teikimas vis dar dažniausiai deleguojamas biudžetinėms įstaigoms. Valstybės kontrolės atlikto audito duomenimis, 2018 m. viešąsias paslaugas šalyje teikė apie 4 tūkst. tiesiogiai iš valstybės ir savivaldybių biudžetų finansuojamų įmonių. Audito išvadose nurodyta, kad savivaldybės nevertina savo finansuojamų viešųjų paslaugų kokybės, o viešojo sektoriaus teikiamų paslaugų kokybė yra menka.

Viešųjų paslaugų perdavimo grupė, įsteigta prie Ūkio ministerijos, 2018 m. patvirtino Vyriausybės pasiryžimą reformuoti viešąsias paslaugas. Ši grupė rengia priemones, kurios padės vietos valdžiai sklandžiai perduoti paslaugas. Siekdama pagreitinti reformą, grupė organizuoja susitikimus su vietos valdžiai ir potencialiais paslaugų teikėjais. 2018 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija skyrė 2 mln. eurų bendruomenių įtraukimui teikiant viešąsias paslaugas paskatinti. Šios lėšos buvo proporcingai paskirstytos visoms Lietuvos savivaldybėms.

Vietos valdžia nevienodai įsitraukė į paslaugų perdavimo PVO procesą. Tai lėmė tokie veiksniai, kaip gebėjimas strategiškai mąstyti, lojalumas esamiems paslaugų teikėjams, pasitikėjimas PVO kaip paslaugų teikėjomis. NIPC 2017 m. duomenimis, 27 savivaldybės PVO visiškai neskyrė savo viešosioms paslaugoms skirtą biudžetą, o Kazlų Rūdos savivaldybė skyrė visus 100 proc., Biržų savivaldybė – 57 proc., Lazdijų – 50 proc. Perduodant viešąsias paslaugas PVO, tarp didžiųjų miestų lyderiavo Kauno miesto savivaldybė. Kaune vis daugiau lėšų yra skiriama konkurso būdu, taip pat vykdomos priemonės PVO pajėgumams teikti socialines paslaugas stiprinti. Pavyzdžiui, savivaldybė įsigijo specialų automobilį žmonėms su judėjimo negalia pervežti ir pasiūlė dovanoti jį PVO, kuri teiks tokią paslaugą.

Daugeliu atveju PVO pakanka gebėjimų teikti geros kokybės paslaugas, tačiau joms reikia įtikinti vietos valdžią, kad suteiktų galimybę teikti paslaugas. Vietos NVO tarybų vaidmuo atstovaujant sektoriui yra itin svarbus stiprinant PVO ir vietos valdžios partnerystę.

Valdžios nustatytų paslaugų specifikacijų tiekėjai negali keisti, todėl kyla grėsmė, kad PVO taps tiesiog rangovėmis, kurių veiklą ribos perteklinės taisyklės ir reikalavimai. Dėl šios priežasties PVO teikiamos paslaugos dažniausiai yra paprastos, joms trūksta įvairovės ir inovatyvumo.

PVO dažniausiai tarnauja grupėms, neišgalinčioms susimokėti už paslaugas. PVO ne visuomet atgauna į paslaugas investuotas lėšas. Vedamos misijos, organizacijos dažnai dirba nuostolingai. Vis tik PVO geba parduoti kai kurias paslaugas. Pavyzdžiui, profesionalios PVO valdžios įstaigoms parduoda ekspertų paslaugas. Narystės organizacijos daugiausia užsiima advokacija ir savo nariams mokamų paslaugų nesūlo.

Šalies mastu veikiančios įvairių sričių PVO, vertindamos poreikį paslaugoms, pasitelkia apklausas ir kitus elektroninius būdus, pavyzdžiui, interaktyvius žemėlapius. Dauguma organizacijų neturi galimybių mokėti už profesionalius rinkos tyrimus ir produktų rinkodarą. Kartais PVO dalijasi kaštais, pavyzdžiui, pristatydamos savo prekes populiarioje Kaziuko mugėje Vilniuje.

Visų lygių valdžia negaili pagyrų PVO. PVO teikiamas paslaugas metiniame pranešime gyrė Lietuvos Prezidentė, taip pat politikai, merai ir kiti valstybės bei savivaldos institucijų atstovai, tačiau šis teigiamas požiūris ne visuomet virsta veiksmais PVO labui.

SEKTORIAUS INFRASTRUKTŪRA: 2.9

Paramos sektoriui infrastruktūra 2018 m. mažai kito. Lietuvoje veikia labai nedaug PVO išteklių centrų. 1995 metais įsteigtas NIPC yra vienintelis šalies lygmens PVO paramos centras. Prie jo veikia Nacionalinė NVO koalicija – neformali skėtinė organizacija, atstovaujanti sektoriui bendraujant su valdžia. 2018 metais NIPC atstovavo sektoriui forumuose, konferencijose ir kituose renginiuose, patarė ir konsultavo PVO ir vietos valdžią, aktyviai stiprino viešąjį sektoriaus įvaizdį. Lėšos, gautos už mokymus ir konsultavimą, 2018 m. sudarė mažiau nei 2 proc. NIPC metų biudžeto.

2018-aisiais veikė du regioniniai išteklių centrai: Alytaus NVO informacijos centras ir Šiaulių NVO konfederacija, turinti 65 asocijuotus narius. Šios organizacijos teikė interneto, lėšų telkimo ir projektų valdymo paslaugas PVO.

Dotacijos yra pagrindinis PVO išteklių centrų finansavimo šaltinis. Valstybės lėšomis išlaikomos bibliotekos ir bendruomenių centrai ir toliau siūlo PVO nemokamai naudotis biuro technika ir patalpomis. Bendro darbo erdvė Vilniuje „NVO avilys“ organizacijoms teikė ne tik techninę pagalbą, bet ir informacinio centro paslaugas skatinant PVO socialinį verslą. Bendro darbo erdvės ima mokestį iš jomis besinaudojančių organizacijų, o taip pat pritraukia kitų lėšų, todėl gali teikti papildomas nemokamas paslaugas nariams. Savivaldybių NVO tarybos, atstovaujančios vietos PVO, taip pat teikė pagalbą, pavyzdžiui, rengė PVO forumus ir muges.

2018 metais vietos rėmėjai subsidijų PVO neteikė, išskyrus keletą nedidelių verslo fondų, parėmusių vietos lygmens socialines iniciatyvas, skirtas vaikams, neįgaliesiems ir nepagydomai sergantiems žmonėms. Bendruomenių fondai taip pat nebuvo aktyvūs.

Paskutiniaisiais 2017 m. mėnesiais vyko daug mokymų, kadangi skėtinės organizacijos skubėjo iki metų pabaigos išleisti tam skirtas valstybės lėšas. Naujo finansavimo 2018 metais nebuvo skirta, tad PVO turėjo mažai galimybių dalyvauti mokymuose. Mažosioms PVO, kurių šalyje yra dauguma, praverstų specializuota techninė pagalba, ypač valdant finansus, rengiant buhalterinės apskaitos ataskaitas valstybei. Tačiau trūksta ekspertų, galinčių pravesti aukštesnio lygio specializuotus mokymus PVO, išskyrus advokacijos srityje. Dėl to, kad sektoriaus infrastruktūrai trūksta finansavimo, nesisteigia nauji paramos centrai, o jau esantys neplečia savo paslaugų. Vyriausybės agentūros iš dalies užpildė šią spragą ir pasiūlė specializuotus mokymus, dažnai susijusius su ES fondų lėšų panaudojimu. 2018 metais Tarptautinė jaunimo ir Centrinė projektų valdymo agentūros surengė specialius mokymus PVO apie projektų vystymą, institucinį stiprinimą ir buhalterinę apskaitą. Nacionalinis socialinės integracijos institutas pasiūlė daugiau nei aštuoniasdešimt socialinio verslumo mokymų visoje šalyje.

Skėtinės organizacijos užsiima informacijos sklaida. Pavyzdžiui, Kaimo bendruomenių sąjunga teikia informaciją aktualioms vietos PVO temomis. Prie šios sąjungos facebook paskyros yra prisijungę per 2,3 tūkst. sekėjų. 2018 metais socialiniu verslu besidominčios PVO susibūrė į asociaciją ir dalijasi informacija interneto svetainėje socialinisverslas.lt. Neformalių koalicijų ir socialinių tinklų veikla toliau stiprėjo, ypač aktyvi buvo moterų

organizacijų tinklaveika. Pavyzdžiui, dvylika PVO, teikiančių specializuotą pagalbą moterims, įkūrė koaliciją „Moters teisės – visuotinės žmogaus teisės“.

PVO bendradarbiauja su valdžia, ypač socialinėje ir socialinio verslo srityse. Valdžios ir PVO partnerystė dažnai yra būtina sąlyga ES, o ypač ESF, finansavimui gauti. PVO ir valdžia ir pačios inicijuoja bendradarbiavimą. Pavyzdžiui, Druskininkų meras konsultavosi su NIPC dėl bendradarbiavimo su PVO, o keletas savivaldybių teikė kofinansavimą kitų donorų remiamiems PVO projektams.

Buvo ir sėkmingų verslo bei PVO partnerystės pavyzdžių. Pavyzdžiui, socialinė akcija „Gera kaina – geras darbas“, bendras Maisto banko ir „IKI“ prekybos tinklo projektas, įgyvendintas 2017 m., užtikrino Maisto banko finansinį gyvybingumą 2018-aisiais. Už kiekvieną nupirktą specialiai pažymėtą produktą „IKI“ Maisto bankui aukojo vieną eurą.

Vietos verslai atsiliepią į PVO kvietimus bendradarbiauti, tačiau PVO trūksta žmogiškųjų išteklių ir pajėgumų inicijuoti partnerystę. Vietos lygmeniu nekilnojamo turto vystytojai konsultavosi su PVO dėl naujų urbanistinių projektų, siekiant tausoti aplinką ir geriau atliepti bendruomenių poreikius.

Socialinės žiniasklaidos populiarumas sumažino poreikį bendradarbiauti su tradicine žiniasklaida. Tačiau didžiosios labdaros organizacijos tęsia bendradarbiavimą su populiariais radijo ir TV kanalais, drauge rengia metines labdaros akcijas.

VIEŠASIS ĮVAIZDIS: 2.2

2018 metais, išaugus visuomenės pasitikėjimui sektoriumi, viešasis PVO įvaizdis kiek pagerėjo. Žiniasklaida vis dažniau kreipėsi į PVO lyderius, prašydama nuomonės ir komentarų, žurnalistai kalbino profesionalias PVO įvairiomis temomis – apie žmogaus teises, aplinkosaugą, politikos aktualijas ir įvairias reformas. PVO dažnai buvo prašoma pakomentuoti politikų sprendimus.

Žiniasklaida nušviečia PVO veiklą kaip svarbius ir įdomius įvykius, o vietos žiniasklaida skiria daug dėmesio PVO ir jų renginiams, dažniausiai nušviesdama teigiamai. Žinių radijas pakvietė PVO atstovus vesti pokalbių ciklą „Bendras reikalas“, kai aptariamos pilietinės visuomenės organizacijoms aktualios temos. Pavyzdžiui, ar PVO turi dirbti nemokamai, kaip įsteigti PVO, labdaros tradicijos Lietuvoje. Vis dėlto, kilus skandalams, žiniasklaida linkusi

pabrėžti ryšius su PVO. Pavyzdžiui, straipsnio antraštė „Šiaulių naujienose“ skelbė: „Šiaulių NVO konfederacijos projektus taip pat koordinuoja nuteistas buvęs politikas“.

NIPC užsakymu Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ atliko reprezentatyvią apklausą, kuria buvo siekiama išsiaiškinti, kiek Lietuvos gyventojai pasitiki PVO, dalyvauja savanoriškoje veikloje ir kitaip remia PVO. Šio tyrimo duomenimis, visuomenės pasitikėjimas PVO išaugo nuo 32 proc. 2012 m. iki 52 proc. 2018-aisiais. PVO užimą šeštą vietą tarp institucijų, kuriomis yra labiausiai pasitikima, ir yra kita po Prezidento institucijos bei keliomis pozicijomis aukščiau nei politinės partijos, Vyriausybė, Seimas ir žiniasklaida. Apklausa patvirtino, kad visuomenės akyse pagarba PVO auga. Į jas žiūrima kaip į daug dirbančias, atstovaujančias piliečių interesams ir teikiančias paslaugas visuomenei organizacijas. Nors didelė dalis visuomenės ir pasitiki PVO, mažiau nei 40 proc. dirbančiųjų pasinaudoja teise šioms organizacijoms skirti 2 proc. pajamų mokesčio.

Šalies valdžia taip pat vis dažniau demonstruoja teigiamą požiūrį į PVO. 2018 metais Vyriausybė rėmėsi PVO nuomone, kai priiminėjo sprendimus dėl vaiko teisių, pagalbos linijų ir rinkimų komitetų. Nemažai dabartinių šalies lyderių atėjo į valdžios struktūras iš trečiojo sektoriaus, todėl supratimas apie PVO institucijose pagerėjo. Tačiau ministerijų specialistai ir kiti viešojo sektoriaus darbuotojai, neturintys tiesioginio darbo trečiajame sektoriuje

patirties, vis dar linkę manyti, kad PVO yra ne potencialūs partneriai, bet tik keliantieji problemas. Vietos valdžios nuomonė apie PVO yra prastesnė. Nors maždaug ketvirtadalis Lietuvos merų teigia esantys trečiojo sektoriaus atstovai, būdami valdžioje jie linkę traktuoti PVO kaip opoziciją.

Verslas vis labiau pasitiki PVO kaip bendruomenės atstovais ir mano esant vertinga bendradarbiauti su PVO siekiant gyventojų pritarimo verslo projektams. Verslo atstovai mato PVO veiklos poveikį jų aplinkai. Tačiau verslas linkęs ignoruoti PVO ekspertizę, kai verslo ir PVO nuomonės skiriasi. Pavyzdžiui, dėl Lobizmo įstatymo pataisų. PVO skundžiasi komerciniais bankais, kurių darbuotojai atvirai reiškia nepasitikėjimą PVO ir atsisako atidaryti sąskaitas ir teikti garantijas bei kitas paslaugas.

Daug PVO vis dar nesupranta geros komunikacijos strategijos svarbos ir nesugeba patraukliai prisistatyti. PVO trūksta ryšių su visuomene gebėjimų ir darbui su žiniasklaida būtinų žmogiškųjų bei finansinių išteklių. Tačiau sostinėje įsikūrusios profesionalios organizacijos yra geros komunikatorės ir sėkmingai didino sektoriaus matomumą 2018 metais. Dauguma narystės organizacijų turi ne tik elektronines svetaines, bet ir aktyvias facebook paskyras su 1-3 tūkst. sekėjų. 2018 metais organizacijos pasinaudojo Atviros vyriausybės programos suteiktomis viešinimo galimybėmis ir skelbė apie renginius Piliečių ministerijos ir „Renginiai aktyviems piliečiams“ facebook grupėse. Be to, Laisvės TV, turinti 85 tūkst. prenumeratorių, aktyviai viešino kelis pilietinius judėjimus.

Siekdamos visuomenės palaikymo, organizacijos pasitelkia elektronines peticijas ir įvairias specialiai parengtas elektronines priemones. Pavyzdžiui, rinkimus stebinti organizacija „Baltosios pirštinės“ kvietė piliečius palikti anonimines žinutes apie įtariamus rinkimų procedūrų pažeidimus ir sudarė galimybes į svetainę įkelti fotografijas ar filmuotą medžiagą. Judėjimas „Žalias miškas“ kvietė žymėti kertamo ir kirtimui sužymėto miško plotus interaktyviame žemėlapyje ir prisijungti prie grupės ieškovų patraukiant Vyriausybę į teismą už šalies gamtos išteklių eikvojimą.

PVO privalo teikti ataskaitas valstybei, o tos, kurios nevykdo šio reikalavimo, moka baudas, ir galiausiai jų veikla yra stabdoma. Nuo 2018-ųjų PVO metinės dalykinės ir finansinės ataskaitos yra skelbiamos Registrų centro svetainėje, jas galima peržiūrėti nemokamai. NIPC planuoja įsdiegti pasaulinį PVO atskaitomybės standartą, kurį vėliau siūlys taikyti nacionalinės PVO koalicijos narėms.

Ataskaitoje išreikštos nuomonės nebūtinai atspindi JAV tarptautinės plėtros agentūros arba FHI 360 požiūrį.